

IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa

*„Polska Ludowa” 1944-1989.
Geneza – Stabilizacja – Kryzys – Upadek*

IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa

*„Polska Ludowa” 1944-1989.
Geneza – Stabilizacja – Kryzys – Upadek*

Redakcja:
Barbara Wrzyszc
Ewelina Chodźko

Lublin 2019

IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa

„Polska Ludowa” 1944-1989.

Geneza – Stabilizacja – Kryzys – Upadek

Redakcja:

Barbara Wrzyszczyk

Ewelina Chodźko

Skład i łamanie:

Magdalena Jaśkowiak

Projekt okładki:

Marcin Szklarczyk

© Copyright by Fundacja na rzecz promocji nauki i rozwoju TYGIEL

ISBN 978-83-66261-13-6

Wydawca:

Fundacja na rzecz promocji nauki i rozwoju TYGIEL

ul. Głowackiego 35/348

20-060 Lublin

www.fundacja-tygiel.pl

Komitet Naukowy

prof. dr hab. Ewa Maj

dr hab. Marcin Kruszyński

dr Łukasz Lewkowicz

dr Patryk Wasiak

dr Hubert Wilk

Komitet Organizacyjny

Ewelina Chodźko

Alicja Danielewska

Magdalena Jaśkowiak

Aneta Kasprzak

Kamil Maciąg

Monika Maciąg

Aleksandra Surma

Marcin Szklarczyk

Barbara Wrzyszc

Organizator

Fundacja
TYGIEL

Patroni Honorowi

**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**

Oddział w Lublinie

Marszałek
Województwa Lubelskiego
Jarosław Stawiarski

**PATRONAT
HONOROWY**

PREZYDENT MIASTA LUBLIN
KRZYSZTOF ŻUK

Patroni Medialni

**Polskie
Radio
Lublin**

 HISTORIA
.ORG.PL

 ISTORYKON.PL

SPIS TREŚCI

Wystąpienia Gości Honorowych

Inteligencja w Polsce robotniczo-chłopskiej, czyli o warstwie społecznej spoza sojuszniczego układu (1944/45-1989) 11

Wystąpienia ustne

Cele, wartości, środki kształcenia i wychowania dzieci i młodzieży w PRL 15

Czy da się wygrać przegraną z góry sprawę sądową? Analiza retoryczna mowy adw. Stanisława Hejmowskiego w procesie „dziesięciu” z czerwca 1956 roku przeciwko Januszowi Kulasowi i innym 17

Dyplomatyczna troska Stolicy Apostolskiej o Kościół w Polsce od roku 1978 18

Działalność Departamentu IV MSW w latach 1962-1989 19

Inwestycje sakralne w Kielcach w latach 1945-1970 20

Ludowa, ale Polska – emigracyjny miesięcznik „Horyzonty” wobec przemian w PRL w latach 1956-1971 21

Nacjonalizacja przemysłu na Lubelszczyźnie 23

Niewdzięczni Polacy” – pomoc gospodarcza ZSRR dla PRL w latach 1944-1989 24

Obraz wsi polskiej na podstawie filmu „Awans” Janusza Zaorskiego 25

Ocena projektów inwestycyjnych z czasów PRL w polskich miastach, realizowanych dzięki funduszom UE pod kątem kosztów oraz najnowszych trendów urbanistycznych 26

Okupant uważał naszą Partię za swego najbardziej niebezpiecznego wroga w społeczeństwie polskim. Obraz zbiorowy działaczy Polskiej Partii Robotniczej okresu okupacji w świetle artykułów prasowych „Głosu Ludu” z lat 1945-1948 27

Początki Polski Ludowej w powieści Czesława Miłosza „Zdobycie władzy” 28

Propaganda władz PRL w latach osiemdziesiątych na przykładzie ogólnopolskiej prasy 29

Próby reform gospodarczych w latach 80. 30

Przemiany ustrojowe w powojennej Polsce a sztuka ludowa 31

Realizacja polityki kulturalnej w Polsce Ludowej	32
Relacje państwo-Kościół po zerwaniu Konkordatu z 1925 roku	33
Stosunek „odrodzonej” PPS względem brytyjskiej Partii Pracy w świetle artykułów w prasie partyjnej (1945-1948)	34
Studenci Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w czasie odwilży (1955-1962)	35
Tatarzy w rzeczywistości społeczno-politycznej Polski Ludowej	36
Trasa szybkiego ruchu Warszawa – Katowice jako sztandarowy projekt drogownictwa PRL	37
„Trybuna Ludu” jako narzędzie ideologizacji polskiego społeczeństwa. Zarys problemu	38
Upaństwowione relacje społeczne i społeczeństwo w Polsce Ludowej	39
Walka władz komunistycznych PRL z nauczaniem religii w szkołach Pomorza Zachodniego w latach 1945-1961	40
Zbrodnie komunistyczne wobec przedstawicieli Polskiego Podziemia Niepodległościowego	41
Zmiany w ubezpieczeniach społecznych na przełomie Polski Ludowej i Rzeczypospolitej Polskiej	43

**Wystąpienia
Gości Honorowych**

Inteligencja w Polsce robotniczo-chłopskiej, czyli o warstwie społecznej spoza sojuszniczego układu (1944/45-1989)

Dr hab. Marcin Kruszyński, prof. nadzw., Naczelnik Oddziałowego Biura Badań Historycznych w Lublinie; Instytut Pamięci Narodowej

Na inteligencję po 1944 r. chcę spojrzeć maksymalnie szeroko, jako kategorię zawodową, wyodrębnioną na zasadzie wypełnianej funkcji w społeczeństwie. Tyle, że w tym nieco dziewiętnastowiecznym ujęciu, trzeba jednocześnie uwzględnić oddziaływanie wektora czasu, tj. mechanizmy, którym podlegała polska inteligencja w okresie dwudziestolecia międzywojennego; które to mechanizmy doprowadziły do wewnętrznego zróżnicowania opisywanej grupy, czy nawet – jak chcieli niektórzy – do jej rozpadu. Rozrost aparatu biurokratycznego, urzędniczego, przemysłowego odradzającego się po 1918 r. państwa sprawił bowiem, że w łonie samej inteligencji wyodrębniła się jej sfera wyższa/elitarna/kierownicza dla reszty narodu oraz eksperci w różnych dziedzinach, służący pozostałym umiejętnościami i wiedzą – white-collar worker/pracownik umysłowy. Ci ostatni, wypełniający etaty biurowe, administracyjne, nie musieli już legitymować się dyplomem ukończenia uniwersytetu. Element ten stanowił warunek sine qua non przynależności tylko do segmentu wyższego grupy. Lokowano w nim przede wszystkim naukowców oraz przedstawicieli kultury (czasem także nauczycieli, lekarzy) jako osoby reprezentujące należyty poziom formalnego wykształcenia, uprawiające twórczość intelektualną i noszące stygmatyzujące warstwę cechy ich indywidualnego genotypu kulturowego. Wśród naturalnych/koniecznych/uformowanych historycznie składników inteligentckiego arché znalazły się natomiast: przeświadczenie o własnej, opiniotwórczej roli; dalej poczucie bycia nośnikiem tradycji, lecz tej tradycji najlepszej (oświeceniowej, pozytywistycznej) wiążącej się twórcami Konstytucji 3 Maja czy manifestem „My i wy”, a nie konfederatami spod Baru; wreszcie „antyegalitaryzm” polegający na odrzuceniu myśli sięgającej czasów Tomasza Morusa, Tommaso Campanellego, Gabriela Mably, nie mówiąc już

o Karolu Marksie i Fryderyku Engelsie, gdzie podstawą ustroju miała być zasada całkowitej równości.

Z taką rzeczywistością społeczną polskiej inteligencji zetknęli się komuniści po 1944 r., przyjmując wybrane strategie postępowania wobec prezentowanej tu warstwy, stopniowo próbując także naruszyć jej tradycyjną substancję – czego będzie dotyczył referat.

Wystąpienia ustne

Cele, wartości, środki kształcenia i wychowania dzieci i młodzieży w PRL

Antoni Kalka, antk@x.wp.pl, Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu, Wydział Nauk Pedagogicznych, www.dsw.edu.pl

Okres PRL był niezwykle istotnym czasem w historii Polski. Niezależnie od tego, jak był i jest oceniany, z pewnością można stwierdzić, że skutki rozwiązań wprowadzonych w tamtych latach są nadal odczuwane. Dotyczy to różnych dziedzin – m.in. szkolnictwa.

W ciągu kilkudziesięciu lat panowania komunistycznej władzy, polski system edukacji ewoluował, można nawet powiedzieć, że musiał zostać zbudowany na nowo, ponieważ zmiany realiów po II wojnie światowej wymusiły przeobrażenia również w tym zakresie.

Ówczesna władza prowadziła wiele działań, mających na celu propagowanie postaw zgodnych ze światopoglądem materialistycznym i opierających się na leninizmie i marksizmie. Ważne było szerzenie właściwego wzoru zachowań wśród dzieci i młodzieży, które miały przyczynić się do budowy idealnego socjalistycznego kraju. Wychowanie dzieci i młodzieży było zatem oparte na ściśle określonych celach, wartościach i było wprowadzane w życie za pomocą „odpowiednich” środków.

W niniejszym wystąpieniu przedstawiono konkretne cele przyświecające wychowaniu z punktu widzenia państwa (wykształcenie kadr dla gospodarki i państwa, zbudowanie społeczeństwa akceptującego państwo socjalistyczne, upowszechnienie światopoglądu materialistycznego) oraz preferowane wartości wychowawcze (spolegliwość wobec władzy, kult pracy dla dobra kraju, działania kolektywne). Ukazane zostały także konkretne formy i środki systemu wychowania, podzielone na szkolne i pozaszkolne. Podkreślono również rolę konkretnych metod i narzędzi wychowawczych.

Analiza pokazała, że najważniejszą instytucją służącą wychowaniu pozostawała szkoła, w której możliwe było indoktrynowanie uczniów i przekazywanie im odpowiednio wyselekcjonowanej wiedzy. To pomagało w budowaniu „człowieka socjalizmu”. Niemałe znaczenie miały też instytucje pozaszkolne oraz literatura i media, które rozwijały się i dzięki temu miały coraz więcej do zaoferowania młodemu odbiorcy.

Nie zmienia to jednak faktu, że wychowanie w okresie PRL było oparte na wartościach propagowanych przez komunistyczne władze, które zdawały sobie sprawę z tego, że odpowiednio wychowane społeczeństwo będzie wspierało budowanie socjalistycznego państwa w różnych aspektach.

Czy da się wygrać przegraną z góry sprawę sądową? Analiza retoryczna mowy adw. Stanisława Hejmowskiego w procesie „dziesięciu” z czerwca 1956 roku przeciwko Januszowi Kulasowi i innym

*Krzysztof Frąszczak, fraszczakk1994@gmail.com, Wydział Prawa, Prawa
Kanonicznego i Administracji KUL*

Retoryka, która narodziła się w Syrakuzach na Sycylii miała iście prawniczy rodowód, ponieważ na początku dotyczyła dyskursu sądowego. Z czasem przeszła do życia publicznego stając się jego ważnym filarem, nadal pozostając jednak podstawą dyskursu sądowego. Wraz z biegiem czasu retoryka przechodziła różne okresy, w których często eliminowano ją z życia publicznego i politycznego, ale nieustannie stanowiła nierozłączną część dyskursu jurysdykcyjnego. Współczesny dyskurs sądowy w dalszym ciągu wykorzystuje retorykę, ponieważ umiejętność przemawiania jest umiejętnością niezbędną w zawodzie prawnika. W okresie tzw. PRL-u, kiedy dochodziło do wielu procesów na tle politycznym, które nierzadko miały charakter mordów sądowych lub procesów pokazowych, dyskurs sądowy niekiedy zdominowany był przez sędziów związanych z obozem władzy ludowej. Zarówno przepisy prawne, jak i praktyka sądowa często były bezwzględne wobec obywateli niedających się podporządkować władzy komunistycznej. Właśnie w takich okolicznościach sprawę dziesięciu oskarżonych przyszło prowadzić adwokatowi Stanisławowi Hejmowskiemu, który został obrońcą robotników biorących udział w strajku „poznańskiego czerwca”. Jasność wyводу, rzetelna argumentacja, odwaga polityczna, użycie odpowiednich figur i tropów retorycznych, dobór języka i komunikacja z sędziami, a także trafne ripostowanie zarzutów prokuratora sprawiły, że mowa sądowa „wyszła poza progi sądu”, stając się najsłynniejszą mową tamtego okresu, dzięki której władza odstąpiła od wytaczania zarzutów i oskarżania kolejnych robotników, co stanowić będzie przedmiot referatu.

Dyplomatyczna troska Stolicy Apostolskiej o Kościół w Polsce od roku 1978

Adrian Durys, a.adriandurys@gmail.com, Katedra Historii Kościoła w Czasach Najnowszych, Metodologii i Nauk Pomocniczych, Instytut Historii Kościoła i Patrologii, Wydział Teologii, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, <http://www.kul.pl>

Duże znaczenie Kościoła Katolickiego w PRL było niewątpliwie skutkiem burzliwych dziejów Polski: okresu zaborów i wojen światowych, podczas których duchowieństwo łacińskie było szczególnym zwornikiem i przekazicielem polskiej kultury i tożsamości narodowej. Implikowało to specyficzny kierunek polityki papieskiej, która w zasadniczej części nie zmieniała się przez pontyfikaty Piusa XII, Jana XXIII i Pawła VI. Starali się oni umocnić Polski Kościół w trudnych czasach, ale unikając prowokowania władz komunistycznych, które mogły rozpocząć otwartą wojnę z episkopatem i duchowieństwem. Autor przedstawia w wystąpieniu najważniejsze działania dyplomatyczne wspomnianych papieży, to w jaki sposób oddziaływały one na hierarchię kościelną oraz z jaką reakcją państwa się spotykały. Papieska dyplomacja która miała miejsce w okresie okres trzydziestu czterech lat, które upłynęły od powołania Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego do wyboru Karola Wojtyły na Stolicę Piotrową miał niebagatelna znaczenie dla sytuacji na ziemiach Polskich, statusu rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie (uznawanego przez Stolicę Apostolską aż do roku 1972) oraz historii całego Kościoła Powszechnego. Zagadnienia te nie są w Polsce odpowiednio zbadane a liczba publikacji na ich temat jest zbyt niska, w stosunku do ich rzeczywistego znaczenia, w związku z czym wymagają znacznie bardziej zakrojonych badań. Szczególnie istotne wydaje się opisanie interwencji papieskiej dyplomacji w okresie tworzenia PRL a nawet do końca pontyfikatu papieża Piusa XII.

Działalność Departamentu IV MSW w latach 1962-1989

Joanna Pyczel, pyczeljoanna@gmail.com, Interdyscyplinarne Doktoranckie i Studenckie Koło Naukowe Miłośników Historii Kultury, Instytut Historyczny, Uniwersytet Wrocławski

Od początku istnienia Polski „ludowej” Kościół katolicki i inne związki wyznaniowe były uznawane przez komunistów za przeciwnika. Z jednej strony ideologicznego i krytycznie odnoszącego się do materialistycznego marksizmu. Z drugiej natomiast społeczno-politycznego, co związane było z działalnością duszpasterstw, aktywności wiernych, zaangażowania duchownych w rozwój kultury religijnej, itp. Wraz z upływem czasu szczególnie ten drugi aspekt, zaczął być dla władz komunistycznych kluczowy. Miejsce zajmowane przez Kościół w życiu publicznym znacznie ograniczało działania PZPR, nie pozwalając na osiągnięcie niektórych jej celów. Polityka wyznaniowa w PRL niewątpliwie zajmowała ważne miejsce wśród działań prowadzonych przez aparat represji. Dnia 9 czerwca 1962 r. utworzony został Departament IV MSW, a struktury wojewódzkie niecały miesiąc później – 4 lipca. Jego organizatorem był Stanisław Morawski, który 15 czerwca br. został mianowany dyrektorem pionu anty-wyznaniowego. Zamierzeniem pracy było przedstawienie głównych kierunków zainteresowania operacyjnego Departamentu IV. W artykule ukazane zostały cele pracy operacyjnej, do których należało: wykrywanie, rozpoznawanie i zapobieganie działalności uznanej przez komunistyczny reżim za szkodliwą. Ukazano również różne formy represji o charakterze finansowym i administracyjnym, które stosowano wobec duchowieństwa i osób zakonnych. W pracy zostały wykorzystane materiały należące do zbiorów Instytut Pamięci Narodowej oraz odnoszące się do tego zagadnienia publikacje naukowe.

Inwestycje sakralne w Kielcach w latach 1945-1970

Katarzyna Kumor, Wydział Humanistyczny, Instytut Historii, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Okres tzw. Polski Ludowej był czasem szeregu napięć i konfliktów w relacjach państwo-Kościół. Powojenne władze realizowały proces wypierania przejawów religijności z życia codziennego Polaków, co przejawiało się m.in. usunięciem religii ze szkół czy rugowaniem symboli religijnych z miejsc publicznych. Zachodzące w PRL dynamiczne zmiany, związane z industrializacją oraz bezpośrednio wiążącą się z tym zjawiskiem urbanizacją i rozwojem demograficznym polskich miast, zwiększały systematycznie potrzeby Kościoła w zakresie budownictwa.

W pierwszych latach powojennych władze państwowe okazywały pomoc przy odbudowie zabytkowych świątyń. W kolejnych latach następowało umocnienie systemu komunistycznego w Polsce i tym samym pogorszenie stosunków z władzami kościelnymi, co spowodowało systematyczne ograniczanie inwestycji sakralnych. Wnioski o przydział materiałów i pozwolenia na budowę wymagały zaopiniowania przez Wydziały do Spraw Wyznań w kontekście głównie politycznym. Chwilowa „odwilż”, która nastąpiła po Październiku 56’, przyniosła poprawę na linii państwo – Kościół, czego przejawem były licznie udzielane pozwolenia na budowę kościołów. Szybko zostały one jednak w dużej mierze cofnięte, a hamowanie inwestycji związanych z budownictwem sakralnym stało się charakterystycznym przejawem prowadzonej przez władze PRL polityki wyznaniowej.

Celem wystąpienia było ukazanie, jak w sytuacji tak negatywnego stosunku władz PRL wobec Kościoła ordynariusze diecezji kieleckiej – najpierw biskup Czesław Kaczmarek, a następnie bp Jan Jaroszewicz – dbali o rozwój budownictwa sakralnego poprzez wnoszenie nowych kościołów, jednocześnie rozbudowując sieć parafialną na obszarze miasta Kielce. Analiza dokonana została w oparciu o dokumentację proweniencji państwowej i kościelnej, przechowywaną w Archiwum Państwowym w Kielcach, Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej – Oddział w Kielcach oraz w miejscowym Archiwum Diecezjalnym.

Ludowa, ale Polska – emigracyjny miesięcznik „Horyzonty” wobec przemian w PRL w latach 1956-1971

Adam Śmiech, asmiech@uni.lodz.pl, doktorant na Wydziale Kulturoznawstwa, Akademia Ignatianum w Krakowie

Celem wystąpienia jest przedstawienie poglądów emigracyjnego miesięcznika proweniencji endeckiej „Horyzonty” na zmiany o charakterze kulturowym, społecznym i politycznym, jakie dokonały się w Polsce Ludowej w latach 1956 do 1971 r. Cezurą czasową jest z jednej strony rok 1956, zaś z drugiej, objęcie władzy przez Edwarda Gierka. Jest to jednocześnie okres ukazywania się miesięcznika.

„Horyzonty” odwoływały się do endeckiej tradycji politycznej. Zespół tworzyli znani działacze endecy, jednak inicjatywa wydawania pisma podjęta została niezależnie od oficjalnych emigracyjnych struktur SN, z założeniem całkowitej samodzielności ideowej.

„Horyzonty” podkreślały autonomię swojego stanowiska, faktycznie negowały sens istnienia politycznych struktur państwowych na emigracji. Miesięcznik odrzucał dominujący wśród wychodźstwa nurt odwołujący się do przeszłości. Jego ambicją było mówienie o teraźniejszości i przyszłości przy pomocy metody endeckiej, a nie kopiowania rozwiązań z przeszłości.

„Horyzonty” żywo interesowały się PRL, który stanowił główny temat zainteresowania autorów. Nie negowały istnienia państwa polskiego po wojnie. Ustrój komunistyczny uważały za przemijający. Analizowały rozmaite aspekty życia Polaków mieszkających w kraju.

Patrząc z powyższej perspektywy na treść periodyku, można sformułować następujące wnioski:

1. „Horyzonty” stanowiły udaną próbę unowocześnienia myśli endeckiej podjętą wg zasady „nova et vetera”.
2. Odrzucały emigracyjne aksjomaty antykomunistyczne i antysowieckie w spojrzeniu na PRL, stąd ich ocena Polski Ludowej nie była ani jednostronna,

ani czarno-biała. Miesięcznik starał się widzieć PRL w całym spektrum zagadnień, a pozostając ideologicznie na pozycjach antykomunistycznych, potrafił dostrzegać pozytywy socjalistycznego państwa a nawet rewidować tradycyjne poglądy.

Ze względu na deficyt opracowań dotyczących „Horyzontów” wskazane jest dalsze prowadzenie badań celem uzupełnienia wiedzy o tej oryginalnej grupie politycznej polskiej emigracji.

Nacjonalizacja przemysłu na Lubelszczyźnie

Karol Dąbrowski, karol.dabrowski@poczta.umcs.lublin.pl; Wydział Prawa i Administracji, UMCS, <https://www.umcs.pl/>

Nacjonalizacja przemysłu – wbrew propagandowym wypowiedziom komunistów – nie spotkała się z masowym poparciem ze strony robotników. Władza ludowa dążyła do wywołania konfliktu między pracownikami a pracodawcami. Służby bezpieczeństwa inspirowały strajki w prywatnych zakładach. Wybuchaly spory między Wydziałem Ekonomicznym PPR w Lublinie, lubelską Dyrekcją Przemysłu Miejscowego, zjednoczeniami przemysłu, Urzędem Wojewódzkim w Lublinie oraz lubelską Komisją ds. Upaństwowienia Przedsiębiorstw. Ta ostatnia pozostawała często bez wsparcia organizacyjnego i osobowego. Z opóźnieniem sporządzano spisy przedsiębiorstw przewidzianych do upaństwowienia. Proces ten był ułatwiony tym, że wiele zakładów było pozbawionych właścicieli. Dotyczyły to szczególnie mienia pożydowskiego, gdyż przedsiębiorcy żydowscy zostali wymordowani w czasie II wojny światowej. Przedsiębiorstwa były też przekształcane i scalane organizacyjnie, dlatego faktycznie nacjonalizacji podlegały grupy zakładów uprzednio scentralizowanych przez Niemców. Już w lipcu 1944 r. większość lubelskich fabryk i zakładów pracy znajdowała się pod tymczasowym zarządem państwowym. W pierwszej kolejności przejmowano wytwórnie maszyn rolniczych, wag, huty szkła, cukrownie, gorzelnie, browary oraz większe młyny. Stosowano represje wobec przedsiębiorców. Nacjonalizacja była działaniem czysto politycznym, bezsensownym z punktu widzenia zasad gospodarki narodowej i pozbawionym argumentów merytorycznych, co udawadniały memoriały przedkładane przez Izbę Przemysłowo-Handlową w Lublinie.

Niewdzięczni Polacy” – pomoc gospodarcza ZSRR dla PRL w latach 1944-1989

Krystian Pachucki-Włosek, *krystian.pachucki97@gmail.com*; Wydział Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych, Instytut Rosji i Europy Wschodniej, Uniwersytet Jagielloński

„Niewdzięczni Polacy” ostatnimi czasy bardzo często pojawia się ten zarzut w rosyjskich mediach wobec narodu polskiego, który dokonuje całkowitej krytyki okresu PRL. Jaka była prawda? Czy władze radzieckie podejmowały działania mające na celu zniszczenie Polskiej niezależności ekonomicznej?

Praca ma na celu obalić mit o wyłącznym eksploatowaniu gospodarki Polski przez Związek Radziecki w okresie, kiedy Polska wchodziła w skład bloku państw socjalistycznych. Szczegółowej analizie zostały poddane dane statystyczne, w szczególności dotyczące dużych transzy kredytowych. Omawiany okres został podzielony na dziesięciolecia, w celu ułatwienia porównania danych. Porównanie danych ma na celu ukazanie pod kogo rządami z pierwszych sekretarzy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (Bolesława Bieruta, Władysława Gomułki, Edwarda Gierka, Wojciecha Jaruzelskiego), gospodarka PRL była najbardziej niewydolna i potrzebowała dużej pomocy finansowej. Praca porusza zagadnienie kosztowności polityki kredytowej i dramatycznych skutków dla gospodarki radzieckiej. Ukazuje poświęcenie własnego interesu dla dobra szerszej wspólnoty. Przedstawia stosunek pierwszych sekretarzy Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego do próśb polskich elit politycznych o wsparcie finansowe. Porusza kwestię wygaśnięcia możliwości ZSRR w drugiej połowie lat 70. i udzielenia zielonego światła dla władz polskich do zaciągania kredytów na Zachodzie. W celu uniknięcia oskarżeń o podejście jednostronne, autor pochylił się również nad kwestią wymiany handlowej ZSRR-PRL. Wątek ten ma ukazać źródła problemów finansowych Polski Ludowej, wynikające z polityki władz radzieckich: lepiej dać kredyt braterskim narodom niż dopuścić do jakichkolwiek zmian.

Obraz wsi polskiej na podstawie filmu „Awans” Janusza Zaorskiego

Jakub Romaniak, jakubromaniak@wp.pl; Wydział Historyczny, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wieś w okresie PRL-u przeszła dużą metamorfozę. Reforma rolna z 1944 r., kolektywizacja, walka z religią, upowszechniona mechanizacja oraz elektryfikacja, dostępność mediów masowego przekazu przekształciły zasady wiejskiej egzystencji jakie były obecne wśród chłopstwa od pokoleń. Problemy te były ukazywane także w polskim kinie. Takim przykładem jest film Janusza Zaorskiego pt. „Awans”.

Celem referatu będzie przedstawieniem zmian cywilizacyjnych jakie zaszły na polskiej wsi na podstawie filmu „Awans” Janusza Zaorskiego. Pragnę prześledzić zmieniający się obraz wsi polskiej przedstawionej w filmie, czyli od lat czterdziestych do pierwszej połowy lat siedemdziesiątych. Ważnym elementem filmu (oraz do zanalizowania) było ukazanie problemów chłopów oraz metod podjętych przez komunistów w walce z religią. Ciekawą kwestią do omówienia jest także zmieniająca się mentalność ludzi mieszkających we wsi. Ważną rzeczą poruszaną w pierwszej części filmu była elektryfikacja. Pragnę także bliżej przyjrzeć się tej materii. Omówię najważniejszy problem ukazany w dziele Zaorskiego, czyli konflikt nowoczesnego centrum z zacofaną peryferią. Ostatnim elementem mojej analizy będzie przedstawienie zjawisk, jakie w filmie nie były obecne a miały miejsce w rzeczywistości.

Referat będzie umieszczony w nurcie historii wizualnej. Ramą teoretyczną będą wnioski oraz ustalenia przedstawione przez Dorotę Skotarczak w książce „Historia wizualna”. W swej pracy zastosuję następujące metody badawcze: opis, porównawcza, analiza dyskursywno-tekstologiczna, „argumentum ex silentio” oraz analiza semiologiczna.

Ocena projektów inwestycyjnych z czasów PRL w polskich miastach, realizowanych dzięki funduszom UE pod kątem kosztów oraz najnowszych trendów urbanistycznych

Wojciech Lech Łańcucki, w20wojtek@gmail.com, aktualnie bez oficjalnej afiliacji naukowej – wolny słuchacz

Od 2004 roku jesteśmy świadkami dynamicznego rozwoju gospodarczego Polski. Czas ten jest nieprzypadkowy, gdyż właśnie 1 Maja wspomnianego roku, nasz kraj przystąpił z wielką pompą do Unii Europejskiej, która otworzyła nam drzwi do szerokiego strumienia funduszy. Nasz krajobraz zmienił się diametralnie – największe miasta są już prawie całkowicie połączone ze sobą wyremontowanymi liniami kolejowymi oraz drogami szybkiego ruchu. Szare blokowiska zaczęły zyskiwać kolor, natomiast poziom życia przeciętnego Polaka podniósł się. To właśnie wtedy też zaczęliśmy realizować plany sprzed 30 lat...

Dekada zapoczątkowana Grudniem roku 1970 była dla Polski podobnym skokiem cywilizacyjnym, co wejście Polski do Unii Europejskiej. Wtedy powstał w Polsce kręgosłup komunikacyjny kraju, PKP otrzymały szybkie lokomotywy i Centralną Magistralę Kolejową, polska żegluga Port Północny w Gdańsku. Nowo-budowane osiedla swoim rozmachem i wielkością przewyższały niekiedy całe ówczesne miasta. Wszystkie te inwestycje łączyły przemyślane, kompleksowe projekty, które zawierały w sobie infrastrukturę towarzyszącą. Większość z nich łączy też niestety jeszcze jedno – manewr gospodarczy z roku 1976, kiedy to „zamrożono” większość przedsięwzięć. Socjalistyczna gospodarka nie wytrzymała obsługi rosnącego zadłużenia w warunkach ogólnoświatowego kryzysu. Słaba jakość produktów oznaczała również znikomy popyt na rynkach zachodnich.

Otrzymując nowe możliwości finansowania ukończyliśmy, bądź mamy w planach ukończyć wielkie inwestycje z czasów PRL – to właśnie wtedy zostały one w znakomitej większości opracowane. Czy jednak są one nadal aktualne? Wiele od tego czasu się zmieniło – brudne parkingi i wielopasmowe drogi szybkiego ruchu przez centra miast są passe. Koszty realizacji idą czasami w miliardy złotych, tak samo jak drogie utrzymanie. Czy nie lepiej zrewidować je pod kątem najnowszych osiągnięć urbanistycznych, dostosować do aktualnych potrzeb z większym wykorzystaniem ekologicznej komunikacji zbiorowej?

Okupant uważał naszą Partię za swego najbardziej niebezpiecznego wroga w społeczeństwie polskim. Obraz zbiorowy działaczy Polskiej Partii Robotniczej okresu okupacji w świetle artykułów prasowych „Głosu Ludu” z lat 1945-1948

Michał Bednarczyk, michal.j.bednarczyk@gmail.com, Rada Doktorantów KUL, Wydział Nauk Humanistycznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, <http://www.kul.pl/>

Jednym z kluczowych zadań kierownictwa Polskiej Partii Robotniczej po zakończeniu działań wojennych była legitymizacja władzy komunistów w Polsce, realizowana za pośrednictwem najbardziej rozpowszechnionego wówczas źródła informacji – propagandy prasowej. Głównym narzędziem był w tym okresie organ Komitetu Centralnego „Głos Ludu”. Jednym z czołowych zadań było wykreowanie wizerunku nielicznej, kadrowej w okresie okupacji organizacji konspiracyjnej i przedstawienie jej jako czołowej siły w walce z Niemcami, która wedle narracji jako pierwsza ogłosiła hasło czynnego oporu. Partyjni propagandyści inspirowali treść artykułów ukazywali organizację, na czele której miały stać ponadprzeciętne jednostki reprezentujące masy partyjnej jako jednomyślny i zwarty monolit, który chwycił żagiew walki, wezwał naród na świętą wojnę o ocalenie i wyzwolenie Polski. Celem referatu jest analiza środków przekazu wykorzystanych przez komunistów dla budowy pozytywnego i heroicznego obrazu swojej partii w okresie stanowiącym podwaliny „władzy ludowej” w Polsce. Sposób, w jaki prezentowano konspiracyjną PPR w powojennej prasie miał pokazać, jak kształtowała się organizacja w okupacyjnych warunkach, skąd czerpała źródła swej rzekomej siły i skuteczności, jakimi wartościami się kierowała, oraz jakie efekty osiągała. W tym wypadku możliwe jest wyznaczenie pewnego schematu prowadzenia narracji. Autorzy materiałów prasowych skupili się na okolicznościach powstania PPR; wpływie polityki okupacyjnej na klasę robotniczą; reakcji Niemców oraz organizacji Polskiego Państwa Podziemnego na utworzenie partii robotniczej; sposobu realizacji programu walki z Niemcami; działalności zbrojnego ramienia PPR – GL/AL oraz jej sukcesach, a także na ukazaniu szczególnie korzystnego obrazu ogółu ówczesnych członków partii. Podstawę źródłową wystąpienia stanowią artykuły prasowe publikowane na łamach „Głosu Ludu” w latach 1945-1948.

Początki Polski Ludowej w powieści Czesława Miłosza „Zdobycie władzy”

Daniel Patrejko, dan.pat.93@gmail.com, Wydział Nauk Humanistycznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Celem referatu było zaprezentowanie tego, jak w powieściowym świecie „Zdobycia władzy” Czesław Miłosz przedstawił instalowanie władzy komunistycznej w Polsce. Szczególną uwagę zwrócono na kwestie tożsamości tejże władzy, specyfiki ustanawianego czerwonego systemu opresji, jego oddziaływania na ludność polską oraz sposobów, za pomocą których bohaterowie próbują odnaleźć się w nowej rzeczywistości.

Wskazano, iż akcja „Zdobycia władzy” rozgrywa się w latach 1944-1945, obejmując Powstanie Warszawskie oraz ustanawianie komunistycznej władzy w Polsce. Zwrócono uwagę, iż w tej powieści, pomimo wykorzystywania internacjonalistycznej frazeologii, Sowietci są kontynuatorami carskich tradycji zniewalania narodów. Komuniści rosyjscy są tam wyraźnie różnicowani od polskich, którzy w pełni im podlegają. Podkreślono, że w powieściowej rzeczywistości Sowietci wykorzystują polskie formacje i administrację, aby uwierzytelnić się przed ludnością podbitego kraju, wykazując, iż nie są okupantem, a wyzwolicielem.

Zauważono, że w „Zdobyciu władzy” wprowadzanie nowego systemu odbywa się według wzorców wyniesionych z Rosji. Komuniści przystępują do tego metodycznie, realizując taktykę etapów. Nie postępują zbyt szybko, aby nie wywołać niepożądanych reakcji miejscowej ludności. Ustanawiany przez nich system opresji nie daje się zredukować do jedynie tępej przemocy fizycznej. Zdecydowanie bardziej destrukcyjna jest tam przemoc psychiczna, polegająca na wytwarzaniu specyficznej atmosfery niepewności i strachu, w której ludności zostaje włóczzone przekonanie o nieuchronności zwycięstwa Związku Sowieckiego. Wskazano, iż powieściowej rzeczywistości owe działania bardziej paraliżują polski opór niż polityka niemieckiego okupanta. Zwrócono uwagę na to, że przyjmując komunistyczną ideologię, bohaterowie „Zdobycia władzy” wchodzą na drogę prowadzącą do utraty własnej tożsamości.

Propaganda władz PRL w latach osiemdziesiątych na przykładzie ogólnopolskiej prasy

Arkadiusz Rzepkowski, a.rzepkowski@poczta.fm, Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny: filhist@uni.lodz.pl; Katedra Historii Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii: Arkadiusz.rzepkowski@uni.lodz.pl

Propaganda władz PRL obecna w całym okresie Polski Ludowej była szczególnie intensywna w burzliwych latach osiemdziesiątych. Reżim komunistyczny posiadał w tym okresie wyłączną kontrolę nad środkami masowego przekazu, co było jednym z warunków sprawowania przez komunistów władzy w Polsce po II wojnie światowej. W latach siedemdziesiątych w mediach występowała tzw. propaganda sukcesu, polegająca na przekazywaniu pomyślnych informacji.

Po wprowadzeniu stanu wojennego społeczeństwo poddane zostało kontroli i różnym ograniczeniom ze strony państwa. Zawieszony został art. 84, ust. 1 Konstytucji PRL o wolności słowa i druku. Zawieszono także wydawanie wszelkich pism poza „Trybuną Ludu” i „Żołnierzem Wolności” i 16 prowizorycznych czasopism regionalnych. Propaganda, szczególnie intensywna w okresie stanu wojennego, prowadzona była na łamach prasy także po jego zakończeniu do końca istnienia PRL.

Do walki propagandowej z opozycją władze komunistyczne wykorzystały media, w tym prasę. Atakowano wtedy na łamach przede wszystkim „Trybuny Ludu”, „Żołnierza Wolności”, „Rzeczywistości” i „Barw” działaczy opozycji. Do działań tych włączano także prasę regionalną i specjalistyczną. Starano się ukazać opozycję jako tę siłę, która występując przeciwko oficjalnej władzy, działa na niekorzyść swego kraju, osłabiając jego pozycję na arenie międzynarodowej. Działania podziemnej „Solidarności” określano często jako „antypolskie” lub „antysystemowe”. Z drugiej strony polityka władz była w prasie oficjalnej ukazywana jako pożądana i racjonalna.

W pracy mojej staram się ukazać, w jaki sposób działania propagandowe władz komunistycznych były realizowane na przykładzie takich czasopism jak: „Trybuna Ludu”, „Żołnierz Wolności”, „Barwy”, „Rzeczywistość”, „Polityka”. Przewidywała pod tym względem głównie „Trybuna Ludu”, co nie dziwi, jako że był to centralny organ prasowy KC PZPR.

Próby reform gospodarczych w latach 80.

Łukasz Samborski, *samborski.luk@gmail.com*, Wydział Ekonomiczny, Uniwersytet Gdański, *www.ekonom.ug.edu.pl*

Główne zagadnienia podnoszone w pracy dotyczą doraźnych działań oraz prób likwidacji niedoborów i zwiększenia efektywności gospodarki w ramach systemu socjalistycznego.

Praca za punkt wyjścia przyjęła kryzys gospodarczy przełomu lat 70. i 80., który doprowadził do tzw. strajków sierpniowych z roku 1980. Następstwem tych wydarzeń były próby reform podejmowane przez kolejne rządy, do końca lat 80. Ówczesne władze zdały sobie sprawę, że bez większej ingerencji i pewnych zmian w strukturze gospodarki, nie uda im się wyjść z permanentnego kryzysu, na który nakładały się sankcje z okresu stanu wojennego. Niewydolną gospodarkę centralnie planowaną postanowiono ulepszyć, nie zmieniając jej głównych założeń, które prowadziły do nieefektywności, takich jak m.in. miękkie ograniczenie budżetowe.

Skupiono się głównie na analizie i omówieniu tzw. „I etapu reformy gospodarczej”, którą próbowano wdrożyć już na początku lat 80. Najistotniejszą zmianą tych reform była ustawa o cenach, która wprowadziła podział na ceny: urzędowe, regulowane i umowne – na ceny regulowane i umowne wpływ mogli mieć producenci i sprzedający. Po kilku latach kolejny rząd przeszedł do „II etapu reformy gospodarczej”, zaś poprzedni etap nie przyniósł realnych i pozytywnych rezultatów, co doprowadziło w międzyczasie do pogłębienia kryzysu gospodarczego.

Operacja cenowo-dochodowa, główny element II etapu reformy gospodarczej, która właściwie oznaczała podwyżki cen, była ostatnią próbą wdrożenia działań gospodarczych na większą skalę przez rządy komunistyczne. Konsekwencją nieudanych prób reform oraz pogarszającej się sytuacji gospodarczej były strajki roku 1988, a następnie okrągły stół i częściowo wolne wybory w roku 1989, które ostatecznie zamknęły rozdział centralnego planowania w Polsce.

Przemiany ustrojowe w powojennej Polsce a sztuka ludowa

Katarzyna Marciniak, *kasiamar@amu.edu.pl*, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Wydział Historyczny, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

Zmiany ustrojowe, które stały się udziałem Polski po II wojnie światowej również w zdecydowany sposób uwidoczniły się w sztuce nieprofesjonalnej zarówno przedstawieniowej jak i dekoracyjnej. Objęły one swym zasięgiem zarówno tematykę, formę, kolorystykę jak i przeznaczenie przedstawianych dzieł. Jednakże okres ten nie był okresem jednolitym. Inne prerogatywy przyświecały sztuce nieprofesjonalnej w okresie stalinizmu a inne sztuce okresu gomułkowsko-gierkowskiemu.

W referacie została poddana analizie sztuka ludowa tworzona w powojennej Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem okresu stalinowskiego oraz gomułkowsko-gierkowskiego. Pokazane zostały zarówno polityczne uwarunkowania rozwoju sztuki ludowej jak i jej przeobrażenia dokonujące się pod wpływem oficjalnej polityki Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Ze względu na różne zadania w poszczególnych okresach PRLu sztuka tego czasu podzielona została na dwa okresy. W centrum uwagi niniejszego referatu znajdują się takie zagadnienia jak: zmiany w tematyce sztuki ludowej (ze sztuki niemalże całkowicie o tematyce sakralnej w sztukę gloryfikującą społeczno-polityczne przeobrażenia PRLu), metody ukierunkowywania twórców ludowych (konkursy), sposoby podporządkowania twórców ludowych (dystrybucja materiałów artystycznych). Analizie poddana została również zmiana formy sztuki ludowej (pojawienie się płaskorzeźby jako sztandarowej formy socrealizmu wcześniej niewystępującej w twórczości ludowej) czy zmiana kolorystyki (z żywej – na wyeksponowanie surowego materiału).

Realizacja polityki kulturalnej w Polsce Ludowej

Stefan Pastuszewski, *akant24@wp.pl*, Bydgoska Szkoła Wyższa, Zakład Socjologii

- 1) „Pstra” polityka kulturalna w Polsce Ludowej
- 2) Realizacja polityki kulturalnej w Polsce Ludowej

Polityka kulturalna w Polsce Ludowej miała różne fazy i różne stopnie realizacji jej założeń. Założenia miały różne warstwy, z których część było niezmiennych (pryncypia) a całość zmieniała się w zależności od ogólnej polityki wewnętrznej państwa oraz reakcji społeczeństwa, w tym przede wszystkim środowisk twórczych. Były okresy, w których założenia realizowane były w sposób zasadniczy, ale też z czasem zaczęły one podlegać regułom „ontologii pozoru C” (Jadwiga Staniszkis). Korodowały. Założenia nie-pryncypialne były inne w różnych miejscach; od miejsc tych zależał też stopień realizacji założeń pryncypialnych. Inaczej było w Warszawie, inaczej w ośrodkach drugiego stopnia (Gdańsk, Katowice, Kraków, Łódź, Poznań, Wrocław) i trzeciego stopnia (Lublin, Toruń) a inaczej na prowincji. Dużo, szczególnie po 1955 roku, zależało od osób sprawujących nadzór nad kulturą.

Jeśli idzie o siłę sterowania i nadzoru to można ją przestawić w wykresie sinusoidalnym, jednak wykres stopnia realizacji jest już równią pochyłą. Opiekuńczość państwa nad kulturą prowadziła do emancypacji tej coraz silniejszej sfery życia społecznego. Procesy endogenne w kulturze zaczęły przeważać nad procesami egzogennymi. Główną siłą emancypacyjną było dążenie do wolności twórczej i osobowej, później zaś grupowej i narodu.

Państwu ludowemu ze względów ideowych, w tym z uwagi na utopijnie pojmowaną kreację nowego socjalistycznego czyli humanistycznie rozwiniętego człowieka, bardzo zależało na rozwoju kultury i jej upowszechnianiu. W życiu duchowym jednostki miała ona zastąpić religię. Jednak niewydolność ekonomiczna systemu realnego socjalizmu nie gwarantowała pożądanego rozwoju kultury ani też zaspokojenia rozwijających się i zmieniających się potrzeb społecznych w tym zakresie.

Relacje państwo-Kościół po zerwaniu Konkordatu z 1925 roku

Monika Górna, monikagorna94@gmail.com; Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, www.kul.pl

Po zakończeniu drugiej wojny światowej, państwo polskie znalazło się pod władzą Związku Radzieckiego. W skutek tego, Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej wydał 12 września 1945 roku uchwałę, w której uznano za nieobowiązujący Konkordat z 10 lutego 1925 roku. Przyczyną takiego stanu rzeczy miało być naruszenie przez Stolicę Apostolską jego postanowień. Tak naprawdę ówczesnej władzy zależało najbardziej na tym, aby wyeliminować Kościół ze sceny publicznej oraz go sobie podporządkować. Wzajemne stosunki miały od tej pory regulować akty prawne wydawane jednostronnie przez państwo oraz podejmowane działania. Ograniczanie praw Kościoła Katolickiego prowadziło do ciągłych napięć we wzajemnych relacjach, tym samym powodując konflikty i nieporozumienia. Po zerwaniu Konkordatu władze państwowe nie czuły obowiązku przestrzegania jego postanowień oraz przepisów Konstytucji marcowej, która formalnie obowiązywała. Mimo, iż 5 sierpnia 1949 roku, został wydany dekret o ochronie wolności sumienia i wyznania, to w rzeczywistości był on zaprzeczeniem tej ochrony. Porozumienie między przedstawicielami rządu polskiego i Episkopatu Polski z 1950 roku, miało być podstawą wzajemnych stosunków, jednakże władze państwowe nie miały zamiaru respektować podjętych zobowiązań. Kwestie wyznaniowe miała regulować Konstytucja PRL z 1952 roku, w której zawarto zasadę wolności sumienia i wyznania oraz równouprawnienia obywateli bez względu na wyznanie. Natomiast stosunek państwa do wspólnot religijnych określały następujące zasady: rozdziału kościoła od państwa, swobody wypełniania funkcji religijnych przez związki wyznaniowe oraz ustawowej formy regulacji sytuacji prawnej związków wyznaniowych.

Stosunek „odrodzonej” PPS względem brytyjskiej Partii Pracy w świetle artykułów w prasie partyjnej (1945-1948)

Jakub Kowalski, kataak.b@gmail.com

W niniejszej pracy autor starał się wykazać czy artykuły opublikowane w partyjnych tytułach prasowych tzw. „odrodzonej” (czy też „lubelskiej”) Polskiej Partii Socjalistycznej poświęcone brytyjskiej Partii Pracy mogły być pokłosiem ówczesnej sytuacji politycznej w partii oraz jej działań. Innymi słowy, czy stosunek, jaki prezentowano na łamach tejże prasy względem „siostrzanej” partii politycznej z Wielkiej Brytanii mógł być elementem realizacji strategii politycznej PPS. Autor zdecydował się na analizę artykułów z dziennika pt. „Robotnik” oraz organu teoretycznego partii pt. „Przegląd Socjalistyczny” opublikowanych w latach 1945-1948.

Wygrana Partii Pracy w wyborach do Izby Gmin w czerwcu 1945 roku sprawiła, że wzrosło zapotrzebowanie na informacje dotyczące polityki brytyjskiej na łamach prasy związanej z PPS. Jednocześnie obie partie w różnej formie współpracowały ze sobą od maja 1946 roku do marca 1948 roku (udział w wydarzeniach organizowanych przez partię, współpraca na forum międzynarodowym). Literatura przedmiotu wskazuje, że relacje te niejednokrotnie miały dosyć istotne znaczenie dla polityki wewnętrznej Polski w tamtym okresie. Lektura i analiza artykułów prasowych z należących do PPS gazet i czasopism pozwoliła na prześledzenie stopniowej zmiany stosunku względem Labour Party oraz budowa innej narracji, dużo mniej przychylniej czołowym politykom należącym do rządu tworzonego przez tę partię. Zmiany te mogły wskazywać na wzrastające uzależnienie się PPS od komunistów i zaniechanie prób utrzymania niezależności partii w powojennym systemie politycznym Polski.

Zdaniem autora na dalsze zbadanie zasługują nie tylko relacje pomiędzy wymienionymi powyżej partiami. Innym wątkiem godnym uwagi są relacje z innymi socjaldemokratycznymi partiami zachodnimi (głównie SFIO) (niekoniecznie przez pryzmat prasy) oraz ich wpływ na ówczesną politykę socjalistów.

Studenci Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w czasie odwilży (1955-1962)

Ewa Martinek, ewa.martinek@gmail.com, Zakład Historii Wizualnej; Wydział Historyczny, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Lata 1955-1962, to czas jaki można uznać za okres odwilży na UAM. To właśnie wtedy można było odczuć liczne niepowodzenia wszechobecnej polityki władz, zwłaszcza w roku 1956, kiedy to sfera prywatna stopniowo zaczęła przenikać do sfery oficjalnej. Andrzej Paczkowski uznał za początek odwilży rok śmierci Józefa Stalina, a więc 1953, za powódź rok 1956, natomiast za jej koniec 1959 – III Zjazd PZPR 10-19 marca 1959 r. Te same przedziały czasowe podaje Wojciech Roszkowski. Hanna Świada-Ziemia, zajmująca się młodzieżą polską w PRL, za początek pierwszego odczuwalnego etapu odwilży uważa rok 1955. Według badacza odwilży na UAM, profesora Tomasza Schramma, w roku 1955 nastąpiły pewne pozytywne zmiany na Uniwersytecie, których kulminacją był rok 1956. Za koniec odwilży na UAM można uznać koniec kadencji rektora Alfonsa Klafkowskiego (1956-1962). W roku 1956 wielką popularnością cieszyły się czasopisma studenckie żywo komentujące wypaczenia stalinizmu, spośród których prym wiodło warszawskie *Po prostu*.

Popularność studenckich czasopism świadczy, o niezwykłym pobudzeniu społeczności akademickiej będącej ówczesnie intelektualną elitą.

Analizy kwestionariuszy osobowych studentów UAM wykazały, że konteksty społeczne oraz aktywność studentów w Związku Młodzieży Polskiej, Zrzeszeniu Studentów Polski oraz ich udział w szkoleniach ideologicznych, nawet w czasie odwilży miały przeważający wpływ na proces rekrutacji. Analizy pomogły także wyodrębnić czynniki pomagające ówczesnie w dostaniu się na studia, bądź utrudniały ów proces, a nawet go uniemożliwiały. W celu ukazania życia codziennego studentów, oraz ich aktywności społecznej i kulturalnej, odniesiono się m.in. do działalności studentów w studenckim teatrze satyryków – *Żółtodziobie*, w klubie studenckim *Od Nowa*, w poetyckim klubie *Wierzbak* oraz w czasopiśmie studenckim *Wyboje*.

Tatarzy w rzeczywistości społeczno-politycznej Polski Ludowej

Piotr Jacek Krzyżanowski, *krzyzanowskipiotr2@gmail.com*, Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

Tatarzy na trwałe zaznaczyli swoją obecność w historii powojennej Polski, stanowiąc nie tylko mniejszość narodową ale także jako muzułmanie mniejszość wyznaniową. W wyniku następstw II wojny światowej Tatarzy zostali zmuszeni do opuszczenia terenów zajętych przez ZSRR. Zdając sobie sprawę, że Polska odeszła z ich stron rodzinnych, postanowili podobnie jak ich sąsiedzi Polacy, udać się w nieznane na tzw. Ziemie Odzyskane. Główne skupiska Tatarów powstawały więc nie tylko na Podlasiu, ale także w Gdańsku, Gorzowie Wielkopolskim, Szczecinie i Trzciance. Osiedlenie się na nowych ziemiach nie było procesem łatwym. W okresie monopolizacji władzy przez rządzących komunistów zostały podjęte działania aparatu bezpieczeństwa wobec społeczności tatarskiej w Polsce. Władze państwowe uznały Tatarów za „element nacjonalistyczny” wrogi Polsce Ludowej i Związkowi Radzieckiemu. Działalność gmin muzułmańskich znalazła się pod ścisłą kontrolą państwa. W referacie zostanie przedstawione położenie społeczności tatarskiej w rzeczywistości społeczno-politycznej Polski Ludowej, działalność Muzułmańskiego Związku Religijnego oraz gmin muzułmańskich. Przypomniana zostanie także sylwetka Ibrahima Miśkiewicza (byłego przewodniczącego Gminy Muzułmańskiej w Szczecinie). W referacie zostanie także poruszona kwestia podtrzymywania przez Tatarów własnej tożsamości w obawie przed asymilacją. Tytułowe zagadnienie zostanie przedstawione w oparciu o materiały archiwalne, a także relacje przedstawicieli społeczności tatarskiej.

Trasa szybkiego ruchu Warszawa – Katowice jako sztandarowy projekt drogownictwa PRL

Piotr Ciach, *piotr.ciach1988@gmail.com*, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Uniwersytet Łódzki, www.wsmip.uni.lodz.pl

Budowa trasy szybkiego ruchu Warszawa – Katowice była jednym ze sztandarowych przedsięwzięć gospodarczych dekady Edwarda Gierka. Istotnym elementem wizji modernizacji kraju, opracowywanych na szczeblu centralnym, była rozbudowa i unowocześnienie infrastruktury drogowej. Koncepcja ta, której realizacja miała być wsparta kredytami zagranicznymi, była efektem strategii zmiany w strukturze konsumpcji na rzecz „nowocześniejszych dziedzin wytwórczości”, do których zaliczano przemysł motoryzacyjny. Uczynienie samochodu dobrem względnie dostępnym dla społeczeństwa (pod względem podaży i ceny), niosło za sobą konieczność dostosowania zacofanej infrastruktury drogowej do nowych wymagań. Zdynamiczowanie prac koncepcyjnych nad siecią nowoczesnych szlaków komunikacyjnych podyktowane było również prognozami, dotyczącymi przewidywanego wzrostu gospodarczego, co wiązałyby się ze zwiększeniem natężenia ruchu. Budowa dwujezdniowej trasy między stolicą a GOP miała być „poligonem doświadczalnym” dla ekip budowlanych przed przystąpieniem do ambitnego planu budowy dróg na obszarze całego kraju. Z politologicznego punktu widzenia, budowa „gierkówki” zasługuje na analizę zarówno ze względu na ekonomiczno-społeczne przesłanki jej zainicjowania, jak również sam jej przebieg, uwidaczniający niewydolność gospodarczą ówczesnego systemu. Celem opracowania jest przedstawienie historii inwestycji, w tym motywów jej podjęcia oraz procesu przygotowań, a także scharakteryzowanie samego przebiegu prac. Przy omawianiu etapu budowy skupiono się przede wszystkim na komplikacjach z nią związanych, będących ciekawą ilustracją trapiących PRL problemów, zarówno pod względem braku odpowiedniego zaplecza technicznego, wystarczających kwalifikacji ekip budowlanych, czy wreszcie specyficznego podejścia do własności prywatnej, widocznego podczas przejmowania gruntów pod budowę.

„Trybuna Ludu” jako narzędzie ideologizacji polskiego społeczeństwa. Zarys problemu

Józef Brynkus, brynkusj@poczta.onet.pl; Instytut Historii i Archiwistyki, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Oficjalny system prasowy Polski Ludowej, po jego ukształtowaniu się do końca lat 40. XX w., podporządkowany był celom i interesom rządzącej komunistycznej partii. Nie różnił się od tego, który był w innych komunistycznych państwach, może z wyjątkiem Związku Sowieckiego. Tamtejszy pełnił rolę wzorca w stosunku do systemów prasowych krajów tzw. demokracji ludowej. Władza partyjna decydowała praktycznie o wszystkich jego zadaniach i regułach funkcjonowania. Prasa, w tym przede wszystkim „Trybuna Ludu”, była narzędziem partii, definiowanym jako element aparatu ideologicznego.

Problematyka badań nad „TL” nigdy nie przybrała całościowego charakteru. W okresie Polski Ludowej, jak też po 1989 r. tematyka badawcza jej dotycząca miała charakter okolicznościowy i okazjny, ewentualnie jako element odnoszący się do całości rynku prasowego Polski Ludowej. Tym co niewątpliwie zniechęcało do podjęcia tego zagadnienia badawczego jest ogrom materiału źródłowego, który należałoby przebadać. Materiału źródłowego wywiedzionego z treści artykułów umieszczanych w tej gazecie, ale też znajdujących się w zasobach Archiwum Akt Nowych w Warszawie i poświęconych partyjnemu nadzorowi nad nią. Także ten artykuł wyznacza tylko pewne kierunki badawcze odnoszące się do głównego pisma KC PZPR. Jednak jego niewątpliwym walorem jest oparcie się na tymże materiale źródłowym (AAN w Warszawie).

Na „TL” w czasach Polski Ludowej trzeba popatrzeć jako na instrument szczególnej ideologizacji polskiego społeczeństwa. W tej funkcji gazeta ta wychodziła poza stricte partyjny system prasy Polski Ludowej, co wiązało się z jej masowym charakterem – w sensie nakładu i docierania do instytucji życia społecznego oraz celów i zadań oddziaływania na cały system polskiej prasy, jakie stawiała przed tą nią polityczna i ideologiczna władza, w imieniu której, za zgodą której i w interesie której była ona wydawana.

Upaństwowione relacje społeczne i społeczeństwo w Polsce Ludowej

Piotr Koprowski, hispko@ug.edu.pl, Zakład Historii Myśli i Kultury Politycznej,
Wydział Historyczny, Uniwersytet Gdański, www.ug.edu.pl

Fakt istnienia upaństwowionych relacji społecznych i upaństwowionego społeczeństwa w Polsce Ludowej jest bezdyskusyjny. W tekście przedstawiono istotę i fenomen tej interesującej materii. Zwrócono uwagę na zasadniczą sprzeczność upaństwowionego społeczeństwa polskiego, która ze szczególną wyrazistością dawała o sobie znać w niektórych okresach. Polegała ona na oddzieleniu inicjatywy i odpowiedzialności w dysponowaniu zasobami, przysługującymi jedynie grupie kierowniczej od siły społecznej, umożliwiającej realizację tejże dyspozycji w praktyce, w realiach codziennego „tu i teraz”. Społeczeństwo, dysponujące określonym potencjałem i umiejętnościami, pozostawało – zgodnie ze strategią przyjętą przez władze państwowe – przede wszystkim „załogą” państwowego biura i państwowej fabryki. Działalność zespołów pracowniczych określono w formie konkretnych zadań oraz zabezpieczono przydziałem takich bądź innych środków. Zagarniając w swoisty kombinat państwowy produkcję materialną, wymianę towarów, a także obsługę pozaekonomicznych potrzeb ludności, kontrolę zachowania się obywateli i ochronę ich interesów w relacjach ze światem zewnętrznym, państwowi decydenci koordynowali przydział środków i zadań w całej sferze życia zbiorowego. O ile w realiach społeczeństwa funkcjonującego na zasadach liberalizmu i inicjatywy prywatnej widoczny był spontaniczny, nieskrępowany przebieg procesów społecznych, o tyle w społeczeństwie socjalistycznym – również i w polskim – dopuszczono w bezpośrednich relacjach między obywatelami w zasadzie tylko współzawodnictwo w realizacji planowych zadań. Inicjatywa działania w życiu zbiorowym została upaństwowiona. Upaństwowienie inicjatywy pociągnęło za sobą upaństwowienie relacji międzyludzkich, związanych z wykonywaniem określonego zadania czy pełnienia danej funkcji w życiu zbiorowym.

Walka władz komunistycznych PRL z nauczaniem religii w szkołach Pomorza Zachodniego w latach 1945-1961

*Grzegorz Andrzej Jończyk, gregorjon@wp.pl, Wydział Filologiczno-Historyczny
Akademii Pomorskiej w Słupsku, www.apsl.edu.pl*

Po II wojnie światowej w polskich szkołach uczono religii i spełniano tradycyjne praktyki religijne. Sytuacja zmieniła się po 1948 r., kiedy to obserwujemy w polityce partyjno-państwowej istny „szturm ideologiczny”. Przejawem tego na gruncie oświaty polskiej było stopniowe, administracyjne usuwanie nauczania religii ze szkół, połączone z różnymi represjami stosowanymi wobec katechetów. Mimo podpisanego w 1950 r. porozumienia między Rządem a Episkopatem, władze komunistyczne PRL usunęły z polskich szkół nauczanie religii oraz jakiegokolwiek przejawy obecności w nich Kościoła. Skuteczną była metoda oddolnego eliminowania religii, za którą odpowiedzialni byli urzędnicy niższego szczebla administracji oświatowej oraz lokalne instytucje partyjne. Poza tym egzekwowano zasadę, by nauczanie religii odbywało się przed i po lekcjach. Codziennie były szykany personalne, zarzucanie katechetom używania niepedagogicznych metod wychowawczych i wrogość wobec władzy ludowej. Zwalniani katecheci byli zastępowani innymi, najczęściej przychylnymi komunistom.

Na krótki czas w 1956 r. religia powróciła do szkół jako przedmiot nadobowiązkowy. Ale już w 1958 r. władza rozpoczęła kolejny atak wymierzony w Kościół. Wybuchła wojna o krzyże i inne emblematy kościelne w szkołach. Po trzech latach walk – latem 1961 r. szkoła stała się instytucją ustawowo świecką. Religia przestała być przedmiotem nauczania szkolnego. Katechizacja dzieci i młodzieży odbywała się w środowiskach parafialnych.

Celem wystąpienia było ukazanie metod jakimi władza komunistyczna zmierzała do wyeliminowania religii ze szkół, którą chciano zastąpić ideologią marksistowsko-leninowską, w oparciu o którą miał powstać nowy model człowieka socjalistycznego. Auror zamierzał na tle walki z Kościołem opisać przykłady niszczenia przez aparat władzy własnych towarzyszy partyjnych, mających związki z Kościołem.

Zbrodnie komunistyczne wobec przedstawicieli Polskiego Podziemia Niepodległościowego

Arkadiusz Waszkiewicz, arek.waszkiewicz@gmail.com, Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego, Wydział Prawa, UwB

Sylwia Afrodyta Karowicz-Bienias, sylwia.karowicz@gmail.com, Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego, Wydział Prawa, UwB

Polska państwowość po agresji nazistowsko-sowieckiej w roku 1939 była tematem szeroko dyskutowanym, zarówno podczas, jak i w okresie po II Wojnie Światowej. Sześcioletni okres wojny ukazał różnorodne postawy w społeczności polskiej. Część akceptowała metodę faktów dokonanych (reprezentowaną przez kremłowski ośrodek władzy Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich), część zaś postanowiła walczyć o niepodległy byt Państwa Polskiego, w jego przedwojennych granicach. Walka ta miała miejsce w wielu gminach, miastach i powiatach powstającej, pojałtańskiej Polsce.

Po wkroczeniu w roku 1944 Armii Czerwonej na terytorium Polski NKWD, NKGB i Smiersz rozpoczęły aresztowania, deportacje i terror wobec polskiej ludności cywilnej. Jeszcze w okresie okupacji niemieckiej działalność radzieckich dywersantów spadochronowych polegała głównie na tropieniu i rozszyfrowywaniu oddziałów Armii Krajowej, mordowaniu ludności wiejskiej, udzielającej pomocy Armii Krajowej, napadaniu na dwory, paleniu kościołów i likwidowaniu inteligencji polskiej. Do kontroli polskich ziem wschodnich użyto oddziały NKWD, oddziały Armii Czerwonej i miejscową milicję, rekrutującą się z czerwonej partyzantki.

Część badaczy reprezentuje pogląd głoszący, że podziemie antykomunistyczne było antysemityczne i odpowiedzialne jest za mordy na Żydach. Zdaniem socjolog prof. Barbary Engelking podziemie antykomunistyczne w swojej propagandzie często posługiwało się przedwojennymi wątkami antysemitycznymi i stereotypem żydokomuny. Według badań Instytutu Pamięci Narodowej, antysemityzm wśród Żołnierzy Wyklętych mógł być związany z dużym udziałem Żydów i osób

pochożenia żydowskiego w kierownictwie UB. Historyk Maciej Korcuć wskazuje na fakt strzelania do kilkunastu żydowskich cywili przez podkomendnych Józefa Kurasia „Ognia” w okolicy Krościenka. Zaznacza, że akcja określona przez niego jako zbrodnia nie była rozkazem „Ognia”. Historyk Jan Tomasz Gross podaje, że oddział Kurasia zamordował wówczas 11 osób, raniąc siedmiu.

Zadaniem autorów jest zbadanie zbrodni względem Polskiego Podziemia Niepodległościowego z uwzględnieniem niepodważalnych faktów historycznych.

Zmiany w ubezpieczeniach społecznych na przełomie Polski Ludowej i Rzeczypospolitej Polskiej

Magdalena Jarczok-Guzy, *magdalena.guzy@ue.katowice.pl*, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Finansów Publicznych, Wydział Finansów i Ubezpieczeń

Niniejsza praca porusza temat systemu ubezpieczeń społecznych, który wprowadzono w Polsce. Celem artykułu było porównanie systemu obowiązującego w latach PRL-u oraz systemu obowiązującego obecnie. W pracy zastosowano analizę literatury przedmiotu oraz metodę dedukcji. Z punktu widzenia funkcjonowania Polski Ludowej i Rzeczypospolitej Polskiej jest to jedna z bardzo ważnych kwestii kształtujących system gospodarczy w Polsce. W pierwszym podrozdziale opisano istotę samego systemu ubezpieczeń społecznych. W punkcie drugim ujęto rozwój systemu ubezpieczeń społecznych, który miał już miejsce w Polsce w czasach PRL-u, natomiast rozdział trzeci to charakterystyka tego systemu funkcjonującego do tej pory. Naczelnik Państwa Józef Piłsudski już 23 listopada 1918 roku przyznał robotnikom i pracownikom przemysłu specjalny zasiłek, a 11 stycznia 1919 roku wprowadzone zostało ubezpieczenie zdrowotne i powstały Kasy Chorych. Kolejne ważne etapy tworzenia systemu ubezpieczeń społecznych to: rok 1920 – ustawa o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby, rok 1924 – ustawa o ubezpieczeniu na wypadek bezrobocia, rok 1927 – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o ubezpieczeniu społecznym pracowników umysłowych. 28 marca 1933 roku została uchwalona ustawa scalająca system ubezpieczeń społecznych. Nadała ona jednolity charakter prawu odradzającej się Polski – obejmowała wszystkie rodzaje ubezpieczeń społecznych: chorobowe i macierzyńskie, wypadkowe przy pracy i z chorób zawodowych, emerytalne robotników oraz emerytalne pracowników umysłowych, od bezrobocia. Z przedstawionego tekstu wynika, iż ZUS przeszedł w trakcie PRL-u ogromne zmiany a system ubezpieczeń społecznych uległ rewolucji. Z pewnością system uległ rozbudowaniu i niesamowitej cyfryzacji. Dziś każdy obywatel jest w stanie sprawdzić swój stan składek społecznych na portalu pue.zus.pl. Co więcej, należy się spodziewać kolejnych zmian w systemie ubezpieczeń społecznych. Rdzeń systemu na pewno pozostanie bez zmian, ale sposób opłacania składek i jej kalkulacji ulega ciągłym zmianom.

Indeks

Bednarczyk M.	27	Krzyżanowski P. J.	36
Brynkus J.	38	Kumor K.	20
Ciach P.	37	Łańcucki W. J.	26
Dąbrowski K.	23	Marciniak K.	31
Durys A.	18	Martinek E.	35
Frąszczak K.	17	Pachucki-Włosek K.	24
Górna M.	33	Pastuszewski S.	32
Jarczok-Guzy M.	43	Patrejko D.	28
Jończyk G. A.	40	Pyczel J.	19
Kalka A.	15	Romaniak J.	25
Karowicz-Bienias S. A.	41	Rzepkowski A.	29
Koprowski P.	39	Samborski Ł.	30
Kowalski J.	34	Śmiech A.	21
Kruszyński M.	11	Waszkiewicz A.	41